

Naisena kirjallisuutta tutkimassa ja teatteria johtamassa

■ JUHA JÄRVELÄ

Maria-Liisa Nevala: *Mieleni talot. Totta, tarua ja tulkintaa*. WSOY 2012.

Maria-Liisa Nevala ehti tehdä kirjallisuudentutkijana pitkän uran ennen kauttaan Kansallisteatterin pääjohtajana (1992–2010). Teatterikeskeisyydestään huolimatta hänen muistelmansa tuovat esiin millainen oli naisen osa tieteenekijänä 1960-luvulta lähtien. Teoksen kokonaisuudessa Kansallisteatterin johtajavuodet vievät kaksi kolmasosaa, vaikka ajallisesti Nevalan yliopistoura kesti suurinpiirtein saman verran. Ehkä tasaisesta tieteellisestä työstä jää vähemmän kerrottavaa kuin muuttuvasta teatterista. Nevala näkee teatterin, kuten taiteen laajemminkin, ja tieteen uusien mahdollisuuksien luomisena. Teatteri antaa mahdollisuuden kokea sellaistaikin, mitä emme kykenisi tai edes haluaisi itse kokea.

Nevalalle tuntuu muodostavan jonkinlaisen ongelman se, että hän kirjoittaa muistelmia – tyyliä, jota hän voisi kirjallisuudentutkijana analysoida. Hän ei haluaakaan ajatella teostaan muistelmina, vaan teoksena taiteesta, teatterista ja tutkimuksesta sekä niiden kautta itsestään. Lajityyppinä muistelmat tuntuvat itsekeskeisiltä, joten hän keksii syyn kirjoittaa: hän kuuluu sukupolven naisista, jotka olivat ensimmäisiä tehtävissään. Syyn saatuaan hän voikin kirjoittaa itseensä vaikuttaneesta kirjallisuudesta, kuvataiteesta ja teatterista. Nevalan innostustus on virkistävä.

Humanistista suuntausta korostaa se, että Nevala toteaa jäsentävänsä elämänsä sen kautta, mitä hän on milloinkin lukenut.

Naisena yliopistossa

Yksi teoksen teemoja on naisten asema yliopistossa 1960–90-luvuilla. Nevalan aloittaessa opinnot oli ilmapiiri monessakin mielessä erilainen kuin nykyään. Naisten pääsy mieskeskeisiin verkostoihin oli vaikeaa. Vanhoista valokuvista Nevala on huomannut olleensa usein ainoa nainen mustapukuisten miesten keskellä. Nevalan jättäessä Helsingin yliopiston vuonna 1991, kirjallisuustieteen korkeimmat virat olivat kuitenkin naisten käsissä.

Yliopiston harvojen naisten välillä hän näkee solidaarisuutta, vaikka pohjoismaisen naiskirjallisuushistorian kokemustensa perusteella hän ei suosittele pelkääntään naisista koostuvia tutkimusryhmiä. Mitenkään rikkomaton naistenkaan solidaarisuus ei ollut. Nevalan mukaan esimerkiksi professori Annamari Sarajas katsoi, itseään lukuunottamatta, naisten sopivan lasten synnyttämiseen eikä tieteen tekoon.

Nevalan mukaan sukupuoli ei ollut aikoa kriteeri tasa-arvon tiellä. Maalaiskoulun käynyt sai huomata eron niin sanottuja eliittikouluja käyneisiin. Kuvitelma, että onnistumisen elämässä takaa oma osaaminen ja kyvykkyys, kärsi myös havainnosta, että tiettyyn joukkoon kuuluminen saattoikin olla merkittävämpää kuin suoritus.

Tutkimuksen tekoa ja viranhakuja

Nevalan kirjallisuudentutkijan uraa halkoivat pitkät jaksot ulkomailla. Nykyiseen verrattuna kuvauksessa on tietynlainen rentou-

tensa, vieraisiin kulttuureihin tutustumisesta on voinut nauttia eikä kyse ole pelkästään oman akateemisen menestyksen optimoinnista mahdollisimman tuottavilla kansainvälisillä kontakteilla. Tutkimukseen kansainvälisyys vaikuttaa teoksessa enemmän aiheiden ja näkökulmien kautta. Esimerkiksi toimittamansa naiskirjallisuutta käsitelleen laajan artikkelikokoelman *Sain roolin johon en mahdu* taustaksi Nevala kertoo, kuinka hän tutustui Englannissa Virginia Woolfia koskevaan tutkimukseen.

Akateemisen elämän kipukohdina teoksessa esiintyvät viranhaut. Nevala huomaa jälkikäteen taistelleensa ensimmäisessä kotimaisen kirjallisuuden apulaisprofessorin viranhaussa 1973–74 sukupolvia kestänyttä miehistä ylivaltaa vastaan. Tältä pohjalta hän lähti haastamaan Kai Laitista, joka oli itseoikeutettu valinta pitkän uransa takia. Yllättävän vakavasti nuori nainen kuitenkin otettiin, kun Laitinen kirjoitti tämän valitukseen yhdeksän sivuisen vastineen. Nevala kritisoi tapaa käyttää lyömäaseena nuoruutta, jolla kiistettiin asema itsenäisenä tutkijana.

Kuvaus Kai Laitisen eläkkeellejäämisen jälkeisestä viranhausta vuonna 1989 on mielenkiintoinen. Jotkut tulksivat Pekka Tarkan julkisesti pyrkineen vaikuttamaan hakuun nostamalla Markku Envallia, koska tämä ei edustanut teoreettisia suuntauksia tutkimuksissaan. Tarkka oli arvostellut Nevalan toimittaman naiskirjallisuushistorian kriittisesti juuri sen lähestymistavan vuoksi. Tarkalle teoreettisuus näkyi kaavamaisuutena. Kahdenkymmenen vuoden takainen vääntöteorian ja empirian suhteesta kirjallisuudentutkimuksessa tuntuu

kaukaiselta, koska nykyään on vaikea kuvitella varsinaista kirjallisuudentutkimusta ilman teoreettista pohdintaa. Muuten haku oli Nevalalle helppo, asiantuntijat asettivat hänen pätevyytensä ensimmäiselle sijalle.

Johtajuuden ilot ja kivut

Nevala siirtyi Kansallisteatterin pääjohtajaksi vuonna 1992. Teoksessa selostetaan näytelmien taustoja, esityksiä ja vastaanottoa laajasti. Monien esitysten vastaanotto kertoo paljon omasta aikakaudestaan. Esimerkiksi homoseksuaalisuutta tai seksuaalista häirintää oli vaikea käsitellä alle kaksikymmentä vuotta sitten, myös Kristian Smedsin *Tuntemattoman sotilaan* käsittely osoitti monta kipukohtaa.

Nevala korostaa tieteellisen työn tuomia valmiuksia johtajantyöhönsä hienolla tavalla. Teatterin remontin vaatimaa perehtymistä uusiin asioihin helpotti humanistisen koulutuksen tuoma varmuus analysoida, tulkita ja kritisoida. Taiteen ja tieteen välillä Nevala ei myöskään näe kuilua, koska tieteellisen työn ohjaaminen on luovan työn ohjaamista.

Vaikka Nevala ei sitä mainitsekaan, täytyi siirtymisen akateemisen maailman näkymättömydestä johtajaksi, jota kommentoidaan iltapäivälehdissä, olla jonkinlainen kulttuurinmuutos. Hän ei kuvaa mitenkään katkerasti johtamisensa kohdistuneita julkisia hyökäyksiä. Johtajan aseman hän näkee hankalana, koska hänelle voi sanoa henkilökohtaisesti ikäviäkin asioita, mutta hän itse ei voi sanoa julki kaikkea tietämäänsä eikä varsinkaan sitä mitä tuntee. Tämä johtaa myös kysymykseen, kuinka lähelle voi päästää henkilöt, joiden

elämään itsellä on suuri vaikutus. Teatterissa, jossa toimitaan taiteilijoiden kanssa, johtajan kyseenalaistaminen on jatkuvaa. Vaikka tämä on raskasta, Nevala katsoo kyseenalaistajat hyödyllisiksi, koska he estävät omahyväisyyden ja itseriittoisuuden. Tyytymättömyyden kohdistuminen johtajaan, jolla on paljon valtaa, on luonnollista. Nevala korostaa pariinkin otteeseen, että tätä on kestättävä tai vaihdettava alaa. Johtajuus on vapaaehtoinen valinta.

Laajan teatterielämän kuvauksen sijaan, olisin itse kaivannut perusteellisempaa kuvausta naisen asemasta tiedeyhteisössä ja feministisen kirjallisuudentutkimuksen läpimurrosta Suomessa. Nevalan teos avaa kuitenkin mielenkiintoisia näköaloja humanistisissa tieteissä toimimiseen viime vuosikymmeninä ja nuorille tietentekijöille sen kuva koulutuksen antamista mahdollisuuksista eri tehtäviin on rohkaiseva.

Kirjoittaja on tohtorikoulutettava Jyväskylän yliopistossa.